Maticsák Sándor & Tóth Anikó Nikolett: A mordvin égtájnevekről
Argumentum 11 (2015), 195–210
Debreceni Egyetemi Kiadó

Tanulmány

Maticsák Sándor & Tóth Anikó Nikolett*

A mordvin égtájnevekről

Abstract
This paper studies names for the cardinal directions in Mordvin, the largest Finno-Ugric language in Russia spoken in the Volga Area, on the basis of vocabulary from the earlier and recent dictionaries. The discussion is introduced by a brief historical overview of research in the topic of cardinal directions and a description of the cognitive linguistic framework for these names. The Mordvin language has got two main dialects that are the Erzya (E) and the Moksha (M) (some even say that these are separate languages). Examples in the paper are given from both of these dialects. Cardinal directions in Mordvin are compound words (with the exception of Russian loans). The first constituent usually refers to some kind of meteorological condition (cold/warm), the movement of the Sun (sunrise/sunset) or a particular time during the day (midday/midnight). There are only three among the second constituents the repetition of which is systematic – all three have the meaning "side". – Anikó Nikolett Tóth created a more detailed classification for the Baltic-Finnish names for cardinal directions than the earlier systems, with nine semantic groups in it. It is somewhat surprising that Mordvin cardinal directions can only be classified into three groups. This may be partly explicable by the geographical conditions: there are no seas or mountains in Mordovia, they do not live "on the top of the world" and there are no extreme anomalies observable in the movement of the Sun. The three semantic groups are the following: Movement of the Sun: sunrise/sunset, parts of the day: midnight, night/noon, meteorological conditions: cold/warm. On the basis of the above, most of the Mordvin names for cardinal points can be described with the following structure: warm/cold + side; night, midnight/noon + side, sunrise/sunset + side.
Keywords: cardinal points, spatial orientation, Mordvin language

1 Kutatástörténeti áttekintés

Az égtájnevek, az elnevezési módjaik és motivációik közel száz éve foglalkoztatják a nyelvészeket. Kezdetben művelődéstörténeti, jelentéstani, etimológiai szempontból vizsgálták a jelenség megnevezéseit, majd a téri tájékozódás nyelvi leírhatósága, az útvonalak kapcsán kognitív nyelvészeti megközelítésben születtek írások. A nyelvcsaládok közül az indoeurópaiból jelent meg a legtöbb tanulmány, illetve monográfia, de a nyelvenkénti elosztás már nem várt arányokat mutat, mivel elsősorban a német (Wehrle 1905; Reuter 1934) és a skandináv nyel-

* TÓTH ANIKÓ NIKOLETT publikációt megalapozó kutatása a „TÁMOP-4.2.4.A/2-11/1-2012-0001 azonosító számú Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program" című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg. – A publikáció elkészítését a TÁMOP-4.2.2.B-15/1/KONV-2015-0001 számú projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

.

veket (Weibull 1928; Beckman 1938; a dánban Ekblom 1941; Huisman 1954; Ellegård 1954–1955, 1960; Haugen 1957; Sköld 1964; az izlandiban Einarsson 1942, 1944, 1952, 1953; Sköld 1965) érinti a vizsgálatok nagy része. Az elmúlt évtizedekben került előtérbe a tájékozódás kérdésköre a nem európai kultúrkörbe tartozó nyelvekben. Ezek érdekessége a földrajzi elhelyezkedésükből adódó speciális helyzetükben rejlik; ez a körülmény hatással van az irányaik, égtájaik megnevezésére is. Az afrikai nyelvek égtájneveiről ír Brauner 1998; Mietzner & Rous 2006, Mietzner & Pasch 2007, Dimmendaal & Rottland 1996. Fortescue kezdetben az eszkimó nyelv tájékozódási rendszerével foglalkozott (1988a, 1988b), majd 2011-ben megjelent könyvében a teljes csendes-óceáni térséget vizsgálta. Hamacher & Fuller & Norris (2013) az ausztráliai nyelvek égtájmegnevezéseit mutatja be (az ezeket a nyelveket érintő szakirodalom áttekintésével). Izgalmas az a vita, amely Levinson és Haviland között zajlott a guugu yimithirr ausztráliai nyelv égtájrendszere kapcsán az abszolút és relatív tájékozódás nyelvi megjelenéséről (Levinson 1992, 1997; Haviland 1993, 1998); ebből a jelenségből kiindulva gondolták tovább a tájékozódás és a nyelv viszonyrendszerének elméleti kérdéseit.

A eddig említett munkák nagy részére hatással voltak azok a tanulmányok, amelyek több nyelv összehasonlító vizsgálatára tesznek kísérletet. Tallqvist (1928) soknyelvű adattárára később a finnugor nyelvekkel foglalkozó kutatók közül Kispál (1944–1948, 1949, 1950), Sköld (1964) és Beöthy (1967) is nagymértékben támaszkodott. Az indoeurópai nyelvek összességében vizsgálja az északi–déli irányt Huisman (1954). Kifejezetten több nyelv összevetésén alapul Brown (1983), valamint az ezt továbbgondoló Heine (1997) írása. Ők 127 nyelv irányhasználatát vetik egybe, azonban a finnugor nyelvek teljes mértékben kimaradtak ezekből a kutatásokból.

A finnugor nyelvek égtájneveivel viszonylag keveset foglalkozott a szakirodalom. Átfogó, mindegyik rokon nyelvre kiterjedő vizsgálatot csak Beöthy Erzsébet végzett (1967), monográfiája azonban leginkább szógyűjtemény, rövid összefoglalóval, de éppen amiatt, mert az összes finnugor nyelv feldolgozására törekedett, felületes maradt. Az ugor nyelvek égtájneveit kutatta tanulmányaiban Sz. Kispál Magdolna (1944–1948, 1949, 1950), elméleti keretét Tallqvist írása alapján építette fel. A balti finn nyelvekben az égtájnevek kutatása nem nyúlik vissza hosszú időre, átfogó munka sem született ebben a témában, azonban időről időre mégis feltűnik ez a kérdéskör a nyelvészek körében. Saara Antila diplomamunkájában (1952) a finn nyelvjárások égtájneveit gyűjtötte össze.

A lapp és a balti finn nyelvek égtájneveit kutatja Tóth Anikó Nikolett (2009, 2010, 2011, 2013), aki szemantikai, nyelvtörténeti és tipológiai összetett vizsgálatokra tesz kísérletet.

Ami a volgai és permi nyelveket illeti, Beöthy munkáján kívül nem foglalkoztak e nyelvek égtájmegnevezéseivel.

2 Az égtájnevek a kognitív nyelvészetben

Mindenképpen érdemes áttekinteni, az eddigi munkákban hogyan körvonalazták az égtáj / égtájnév fogalmát az eltérő módszertani vizsgálatok. Az égtájak és megnevezéseik nyelvészeti meghatározására egyedül a kognitív nyelvészek tértek ki, akik a téri érzékelés nyelvi leírhatósága kapcsán vizsgálták ezt a kérdéskört. A leírás, ezáltal a nyelvi kifejezés attól függ, milyen kiindulópontot használunk az adott viszonyok bemutatása során. Levelt (2003: 130–133) három nézőpontot / referenciakeretet határoz meg:

a) A **deiktikus** nézőpont olyan háromhelyű reláció, amelynek a kiindulópontja a beszélő, aki saját szemszögéből írja le az adott viszonyt, míg az intrinzikus és az abszolút nézőpont

mindig olyan kéthelyű relációkat eredményez, amelyek csak a referenst, a céltárgyat és a relátumot, a viszonyítási tárgyat kapcsolják össze.

b) Az **intrinzikus** referenciakeret esetében a dolgok saját tengelyét vesszük tekintetbe, vagyis valamit a tárgyhoz viszonyítva írunk le.

c) Az **abszolút** referenciakeret a szemlélőtől független (egyezményes) keret alkalmazása, ide sorolják az égtájakat.

A kognitív nyelvtan langackeri változata szerint helyeken általában olyan területeket értünk, melyeket tereptárgyak vagy viszonyítási tárgyak foglalnak el. Mindenféle tárgy (önmagunkat is beleértve) ezeken helyezkedik el. „Az útvonalak pedig olyan pályák, amelyek mentén az egyik helytől a másikig való haladásunk során utat teszünk meg. Az ilyen módon leírt utak egyik csoportja a föld tengely-szerkezetén alapul" (Jackendoff & Landau 1993: 217–265). Ezek a terminusok adják meg az olyan környezet által orientált irányokat, mint például a LE, FEL, valamint az ÉSZAK, DÉL, KELET és NYUGAT.

Ugyanakkor felmerül a kérdés, hogy mennyiben lehet döntő szerepe a nézőpontválasztásnak az égtájnevek kialakulása során? Az égtájakat mint irányokat a téri megismeréssel foglalkozó tanulmányok az abszolút referenciakerethez sorolják, miszerint a térérzékelés kéthelyű relációba illeszkedik bele, és ebben a beszélő helye nem játszik szerepet. Azonban fontos megjegyezni, hogy az égtájnevek kialakulása során a deiktikus nézőpont a meghatározó, és az égtájneveknek ez a jellemzője segíthet a jelenség megértésében.

A jelentéstani megkülönböztetés alapján összességében azt mondhatjuk, hogy az égtájnevek a beszélő környezetéhez való viszonyán alapuló irányjelölő szavak absztrahálódásával keletkezett konkrét fogalmak. A kezdeti irányjelölő értelemben használt kifejezések ugyanis a beszélő számára a Föld pólusaitól függetlenül alakultak ki.

3 A mordvin égtájnevek forrásai

Dolgozatunkban a mordvin nyelv[1] égtájneveit vizsgáljuk meg. Munkánkhoz a következő szótárakat és nyelvkönyv-szójegyzékeket használtuk fel (ezek részletesebb könyvészeti adatait ld. az irodalomjegyzékben):[2]

Дамаскин: *Словарь языков разных народов…* 1785 = Dam
Русско–эрзянский словарь, 1948 = RES
Эрзянско–русский словарь, 1949 = ERS
Мокшанско–русский словарь, 1949 = MRS
Русско–мокшанский словарь, 1951 = RMS
Mordwinisches Wörterbuch, 1990–1996 = MdWb
Эрзянь–рузонь валкс. Эрзянско–русский словарь, 1993 = ERV
Ersäläis–suomalainen sanakirja. Эрзянь–финнэнь валкс, 1995 = ESS
Мокшень–рузонь валкс. Мокшанско–русский словарь, 1998 = MRV
Mokšalais–suomalainen sanakirja. Мокшень–финнонь валкс, 1998 = MSS

[1] A mordvin nyelvnek két fő dialektusa van, az erza és a moksa – legalábbis így tartja a nyugati nyelvészek zöme, míg a mordvinok még 1925-ben úgy döntöttek, hogy ez két külön nyelv. E nézetet manapság főleg az erzák képviselik (ők kb. kétszer annyian vannak, mint a moksák). A közeledés megakadályozásának politikai okai vannak, számunkra, kívülállók számára világos, hogy az egységes etnosz hiánya az identitás gyengülését vonja maga után, ami az orosz többségi társadalom érdekeinek tökéletesen megfelel. (A mordvin nyelvi helyzetről, irodalommal: Keresztes 2011: 129–133.) Dolgozatunkban a mordvint egységes nyelvként kezeljük, a két fő nyelvjárás adatait E (= erza) és M (= moksa) jelzettel adjuk közre.

[2] A szótárak részletesebb bemutatását, szóanyaguk értékelését ld. Maticsák 2013, 2014.

Mészáros: *Erza-mordvin nyelvkönyv,* 1998 = Mész
Suomalais–ersäläinen sanakirja. Финнэнь–эрзянь валкс, 1999 = SES
Эрзянь–немецень валкс. Ersä–deutsches Wörterbuch, 2002 = ENV
Вейсе, башка, тешкс вельде, 2002 = Vejse
Марса, башка, китькскя вельде, 2002 = Marsa
Erza-mordvin–magyar szótár, 2003 = EMSz
Magyar–erza-mordvin szótár. Венгрань–эрзянь валкс, 2008 = MESz
Русско–мокшанско–эрзянский словарь. Рузонь–мокшень–эрзянь валкс. Рузонь–мокшонь–эрзянь валкс, 2011 = RMEV
Русско–эрзянский словарь. Рузонь–эрзянь валкс, 2012 = REV

Ezekben a szótárakban 47 fő- és mellékégtájmegnevezés bukkan fel. Vajon ez sok vagy kevés? A mai „kanonizált" négy plusz négyes rendszerhez képest sok, ám ha például összevetjük a karjalaival, melynek hatkötetes, 83 ezer címszavas nagyszótárában 70 égtájnév adatolható (vö. Tóth 2013: 285–287), akkor ez – legalábbis első látásra – viszonylag kevésnek tűnik. A képet azonban árnyalja, hogy míg a karjalaiban 41 főégtájnévre 29 mellékégtájnév jut, addig a mordvinban ez az arány 31 : 16; ugyanis, míg a balti finn nyelvek a mellékégtájakat is önálló lexémával fejezik ki (vö. pl. fi. *koillinen* 'ÉK', *kaakko* 'DK', *luode* 'ÉNy', *lounas* 'DNy'), addig a mordvin, a magyarhoz hasonlóan analitikus módon alkotja meg a másodlagos égtájak neveit.

Tény azonban, hogy a mordvin égtájnévrendszer a balti finn nyelvekéhez képest egysíkúbb, „unalmasabb", kevesebb meglepetést tartogat. Ennek részben nyelvi, részben földrajzi okai vannak – erről részletesebben a szemantikai elemzés során fogunk szólni.

Dolgozatunkban az adattár közreadása után kognitív szemantikai, szerkezeti és etimológiai szempontok alapján elemezzük a névanyagot.

4 A mordvin égtájnevek utótagjai

A mordvin égtájnevek – az orosz jövevényszavak kivételével – összetettek. Előtagjuk általában valamilyen időjárási jellegzetességre (hideg / meleg), a nap mozgására (napfelkelte / naplemente) vagy valamilyen napszakra (dél / éjfél) utal – ezeket részletesebben ld. a szemantikai elemzés során.

Utótagjuk közül három ismétlődik rendszeresen, négy pedig csak marginális szerepet kap. Mielőtt rátérnénk az egyes égtájak megnevezésének bemutatására, nézzük meg ezeket az utótagokat!

a) EM ***ён,*** E ***ёнкс***[3]

E ***ён*** 'сторона' (ERV 183), 'oldal, irány' (EMSz 114); 'puoli, taho' (ESS 48); *jon* 'сторона, направление / Seite, Richtung' (MdWb 523); E ***ёнкс*** 'сторона *(направление)*; сторона *(одна из поверхностей предмета)*' (ERV 184); 'oldal, irány' (EMSz 114); 'puoli, suunta' (ESS 48); *jonks* 'сторона / Seite, Gegend' (MdWb 524). A moksában közszóként ma csak a ***ён*** él, 'сторона, направление' (MRV 174); 'suunta, taho, puoli' (MSS 46) jelentésben, vö. még *joń* 'сторона, направление / Seite, Richtung' (MdWb 523).

[3] Az adatokat eredeti helyesírással adjuk közre. A Paasonen-féle nagyszótár és Mészáros Edit nyelvkönyve a latin betűs írásmódot használja, a többi forrás cirill betűs. A címszavakat cirill betűs formában adjuk meg. Itt jegyezzük meg, hogy a nagy nyelvjárási szótár (MdWb) ugyan csak 1990 és 1996 között látott napvilágot, de anyagát Paasonen a XIX–XX. sz. fordulóján gyűjtötte.

A *ён* és a *ёнкс* jelentése tehát nagyjából megegyezik, az égtájnevekben ezek voltaképpen szabadon váltakozhatnak, de a példaanyag alapján inkább a *ёнкс* alak van többségben. Itt valószínűleg arról lehet szó, hogy a *ён*-t égtájkifejező szerepben nem érezték elég „erősnek" (amiben az is szerepet játszhatott, hogy a mordvinban három azonos alakú *ён* szó létezik, a fentin kívül 'ész, értelem' és 'jó, rendes, szép' jelentésekben), ezért megtoldották egy *-кс* képzővel. A *-кс* a leggyakoribb és legproduktívabb mai mordvin denominális nomenképző,[4] elsősorban absztrakt fogalmak megalkotására használják, tehát az égtájneveknek „ideális" képzője. (Ráadásul az alapszó és a származékszó jelentése néha meg is egyezhet: *видьме ~ видьмекс* 'mag', *губорь ~ губорькс* 'domb, halom', *коз ~ козкс* 'köhögés', *недь ~ нетькс* 'nyél'.)

b) E ***пель, пеле,*** M ***пяль, пяле,*** E ***пелькс,*** M ***пялькс***

A ***пель*** *(пеле)* szóhoz a különféle mordvin szótárakban hol 'fél [halb]', hol pedig 'oldal' jelentés társul. Az égtájak megnevezésében az utóbbi jelentés kapott szerepet. Vö. MdWb 1597–1600: *peľ/pɛľ* 'сторона, Seite; oldal'; MdChr 107: *peľ/pɛľ* 'Seite; oldal'; Erdődi & Zaicz 1974: 69: *пель* 'fele vminek, rész; oldal, irány'; ERV 467, 468: *пеле* 'на стороне; oldalt'; ESS 117–118: *пеле* 'puoli; puolella; fél; oldalon'; Abramov 2002: 361, 362: *пеле* 'ёно; oldal'; EMSz 276, 277–278: *пеле* 'fél; oldalon'; MRS 228: *пяле* 'сторона; oldal'; MRV 555–556: *пяле* 'на той стороне; azon az oldalon'; MSS 151–152: *пяль* 'osa, puoli; rész, fél, oldal'. – Itt most nincs lehetőségünk részletesen foglalkozni ezzel a kérdéskörrel, csak annyit jegyzünk meg, hogy az idők folyamán két hasonló alakú alapnyelvi szó (FV **pälä* 'fél', **pēle* 'oldal, szél') esett egybe, s ez okozza az alak- és jelentéskeveredést (bővebben ld. Maticsák 2006: 41–43).

A ***пелькс*** a mai szótárakban az alábbi jelentésekben szerepel: '1) доля; часть; 2) отделение (напр. концерта); 3) часть (композиционный отрезок, отдел какого-л. произведению); 4) осколок; кусок' (ERV 468); 'rész, részlet; fejezet' (EMSz 277); 'osa' (ESS 118); 'часть, кусочек, черепок; половина; пучок льна, конопли; младший брат / Teil, Stückchen, Scherbe; Hälfte; Bündel Flachs, Hanf od. Hanfhahn; jüngerer Bruder' (MdWb 1607); '1) мезестэяк явокс, синдевкс, порксавкс, саевкс; 2) ёнкс' (Abramov 362). Moksa megfelelője: ***пялькс*** '1) половинка, 2) часть, отрезок, 3) часть, отрывок, глава, 4) осколок, кусок (MRV 557); '1) половинка, 2) доля, часть, 3) отрезок, 4) отрывок, 5) осколок (MRS 229); 'kappale, palanen; sirpale' (MSS 155). – Mindezen jelentések közül az égtájnevekben csak az Abramov-féle értelmező szótárban megadott *ёнкс* 'oldal, irány' jöhet szóba. Itt valószínűleg ugyanazzal a jelenséggel, a képző beiktatásával van dolgunk, mint a *пель ~ пелькс* esetében.

c) M ***шире*** 'сторона; местность, край; пространство' (MRV 865); 'сторона, край' (MRS 305); 'puoli, vieri, laita, syrjä' (MSS 206). – A moksa égtájnevekben is 'oldal' jelentésben szerepel, az erza *ён, ёнкс* megfelelőjeként. – Érdekes, hogy habár e szónak van erza megfelelője *(чире),* de ez, úgy tűnik, az erza égtájnevekben nem használatos.

A többi utótag csak egy-egy névben bukkan fel: M ***васта*** 'место' (MRV 96; MRS 46); 'место, местность / Stelle, Platz, Ort' (MdWb 2558); M ***кучка, куткс*** 'центр, середина' (MRV 308; MRS 137); 'середина / Mitte' (MdWb 953); E ***сторона*** < or. *сторона* 'oldal'; E ***угол*** < or. *угол* 'sarok'.

---

[4] Pl. *вайгелькс* 'visszhang' ‹ *вайгель* 'hang', *валкс* 'szótár' ‹ *вал* 'szó', *менелькс* 'időjárás, idő' ‹ *менель* 'menny, mennybolt', *прякс* 'elsőrendű áru/minőség' ‹ *пря* 'fej, fő; teteje vminek' (Maticsák 2012: 99–100).

5 A mordvin égtájnevek adattára

5.1 Észak

1) *якшамо* ’hideg’

якшамо-ён(кс) ’hideg oldal’
E *jakšamo-jonks* (MdWb 488, 524)
E *jakšamo jon(ks)* (Mész 60, 240)
E *якшамо ёнкс* (ERV 801; ESS 204; Vejse 143; EMSz 468)[5]
E *якшамоёнкс* (SES 310; ENV 269; MESz 217)
M *jakšama-joŋks* (MdWb 488, 524)

якшамо-пель(кс) ’hideg oldal’
E *jakšamo-peľ, jakšam-peľ* (MdWb 488)
E *jakšamo-peľks* (MdWb 488)
M *jakšama-päľ* (MdWb 488)
M *jakšama-päľks* (MdWb 488)

якшама шире ’hideg oldal’
M якшама шире (MRV 917; Marsa 86; RMEV 434)

2) *кельме* ’hideg’

кельме пель ’hideg oldal’
E *käľmä peľ* (MdWb 693)

кельме шире ’hideg oldal’
M *кельме шире* (MRV 865; Marsa 29)

3) *пелеве* ’éjfél’

пелеве ёнкс ’éjféli oldal’
E *пелеве ёнкс* (RES 338; ERV 467; ESS 117; Vejse 93; EMSz 276; RMEV 434)
E *пелевеёнкс* (SES 310; ENV 166; EMSz 276; MESz 217; REV 507)
E *peľeve jon(ks)* (Mész 60, 240)

4) *ве* ’éjszaka’

вень пелькс ’éjszakai oldal’
E *вянь пелькс* (Dam 282)
E *väń peľks* (MdWb 1603, 2580)
E *вень пелькс* (Vejse 29)

вень сторона ’éjszakai oldal’
E *väń storona* (MdWb 2033, 2580)

вень куткс ’éj közepe’
M *veń kutks* (MdWb 2580)
M *вень куткс* (Marsa 21)

вень обед ’éj dele’[6]
M *veń obed* (MdWb 1413, 2580)

---

[5] A forrásokat az egyes tételeken belül időrendben soroljuk fel.
[6] Azaz tkp. az éj közepe.

5) ***север*** ’észak’ (< or.)
E *север* (RES 338; ERS 191; ERV 573; ESS 147; ENV 202; EMSz 325; RMEV 434); M *север* (MRS 244; RMS 531)

5.2 DÉL

1) ***лембе*** ’meleg’

лембе ён, лембе ёнкс ’meleg oldal’
E *l’embe jon* (MdWb 523, 1108), M *l’ämbä jon* (MdWb 523, 1108)
E *l’embe jon(ks)* (Mész 60, 238)
E *лембе ёнкс* (ERV 337; ESS 84; Vejse 76; EMSz 203; RMEV 528)
E *лембеёнкс* (SES 33; ENV 124; MESz 134)

лембе пелькс ’meleg rész’
E *l’embe pel’ks* (MdWb 1108, 1603)

лямбе шире ’meleg oldal’
M *лямбе шире* (MRV 865; Marsa 36; RMEV 528)

2) ***пси*** ’meleg’

пси-пелькс ’meleg oldal’
E *pśi-pel’ks* (MdWb 1603, 1656)

3) ***обед*** ’ebéd; dél (idő), dél (égtáj)’

обед ’ebéd; dél’
E *obed* (MdWb 1412), M *obed* (MdWb 1412)

обед ён(кс) ’dél oldal’
E *obed-jonks* (MdWb 524, 1412)
E *obed jon(ks)* (Mész 60, 238)
E *обед ёнкс* (ERS 151; ERV 425; ESS 105)
E *обедёнкс* (RES 411; EMSz 254; MESz 134; REV 619)
E *обедъёнкс* (SES 33; Vejse 86; EMSz 254; MESz 134)

обед пель(кс) ’dél oldal’
E *obed-pel’ks* (MdWb 1412, 1603)
M *abed-päl’* (MdWb 1412, 1597)

обед шире ’dél oldal’
M *обед шире* (RMS 646)

4) ***пель чи, пелечи*** ’fél nap [= dél (idő)]’

пель чи ’fél nap’
E *пелъ чи* (Dam 316)

пель чи ён(кс) ’fél nap oldal’
E *pel’-či-jon* (MdWb 523)
E *пелечиёнкс* (REV 619)

5) ***ши*** ’nap’

шинь-кучка ’a nap közepe’
M *šiń kučka* (MdWb 251, 954; ERV 749; ESS 192)

6) ***юг*** ’dél’ (< or.)
E *юг* (ESS 202; ENV 266), M *юг* (MRS 319; RMS 646; MRV 910)

5.3 Kelet

1) ***чилисема*** ’napkelte’

чилисема ’napkelte’
E *či-ľišima* (MdWb 251, 1141)
E *чилисема* (RES 48; ERV 748; Vejse 137; MESz 390; REV 79; RMEV 54)
M *ši-ľišema* (MdWb 251, 1141)

чилисема ён(кс) ’napkelte oldal’
E *чилисема ён* (ERV 748)
E *čiľišema jon(ks)* (Mész 60, 245)
E *чилисема ёнкс* (ERS 247; ERV 748; ESS 191; ENV 254; EMSz 428)
E *чилисемаёнкс* (SES 77; MESz 390)

2) ***шинь стяма*** ’napkelte’

шинь стяма ’napkelte’
E *чинь стамо* (Dam 60; Vejse 137)
M *šiń śťama* (MdWb 253, 2180)

шинь стяма шире ’napkelte oldal’
M *šiń śťama-śiŕä* (MdWb 270)
M *шинь стяма шире* (MRS 305; RMS 68; MSS 205; RMEV 54)
M *шинь стяма ширь* (MRV 864; Marsa 80)

3) ***восток*** ’kelet’ (< or. ’felkelés’)
E *восток* (RES 48; ERS 55; RMS 68; ERV 141; ESS 33; ENV 60);
M *восток* (MRS 59; MRV 129)

5.4 Nyugat

1) ***чивалгома*** ’napnyugta’

чивалгома ’napnyugta’
E *чи валгомо* (Dam 99)
E *či-valgomo* (MdWb 254, 2522)
E *чивалгома* (ERS 247; ERV 747; MESz 690; REV 159; RMEV 152)
M *ši-valgema* (MdWb 254, 2522)

чивалгома ён(кс) ’napnyugta oldal’
E *či-valguma-jonks* (MdWb 524)

E *чи валгома ёнкс* (RES 115)
E *чивалгома ёнкс* (ERV 748; ESS 191; ENV 254; Vejse 136; EMSz 428; RMEV 152)
E *čivalgoma jon(ks)* (Mész 60, 251)
E *чивалгомаёнкс* (SES 219; MESz 690)

чивалгома пелькс ’napnyugta oldal’
E *чивалгома пелькс* (RMEV 152)

шивалгома шире ’napnyugta oldal’
M *шивалгома ширь* (Marsa 79)
M *ши валгома шире* (RMS 166; RMEV 152)
M *шивалгома шире* (MSS 206)
M *шинь валгома шире* (MRV 865)

шивалгома васта ’napnyugta hely’
M *шивалгома васта* (Marsa 79)

2) *чимадома* ’napnyugta’

чимадима ’napnyugta’
E *či-maďima* (MdWb 252, 1157)

шинь мадома шире ’napnyugta oldal’
M *шинь мадома шире* (MRV 865)
M *шинь мадома ширь* (Marsa 80)

3) *угол* ’sarok (pólus)’

наксадо угол ’korhadt sarok (pólus)’
EM *naksado ugol* (MdWb 1311, 2438)

4) *запад* ’nyugat’ (< or. ’leesés’)
E *запад* (RES 115; ERS 73; ERV 194; ESS 51; REV 159);
M *запад* (MRS 85; RMS 166; MRV 191)

5.5 Másodlagos égtájnevek

Északkelet
E *пелеве марто чилисема ёнкс* ’éjféllel [= északkal] napkelte oldal’ (RES 338)
E *пелевеёнксонь-чилисемаёнкс* ’éjféli oldali-napkelte oldal’ (REV 507)
E *чилисемань пелевеёнкс* ’napkeltei éjféli oldal’ (SES 142)
E *северо-восток* (RES 338), M *северо-восток* ’észak-kelet’ (RMS 531) < or.

Északnyugat
E *пелевемарто чивалгома ёнкс* ’éjféllel [= északkal] napnyugta oldal’ (RES 338)
E *пелевеёнксонь-чивалгомаёнкс* ’éjféli oldali-napnyugta oldal’ (REV 507)
E *чивалгомань якшамоёнкс* ’napnyugtai éjféli oldal’ (SES 212)
E *naksado ugol* ’korhadt sarok’ (MdWb 1311, 2438)
E *северо-запад* (RES 338), M *северо-запад* ’észak-nyugat’ (RMS 531)

Délkelet
E *обедёнкс марто чилисема ёнкс* ’ebédoldallal [= déllel] napkelte oldal’ (RES 411)
E *обедёнкс марто чилисема ёнкс* ’ebédoldallal napkelte oldal’ (REV 619)
E *чилисемань лембеёнкс* ’napkeltei meleg oldal’ (SES 92)
E *юго-восток* (RES 411; REV 619), M *юго-восток* ’dél-kelet’ (RMS 646) < or.

Délnyugat
E *обедёнкс марто чивалгома ёнкс* ’ebédoldallal [= déllel] napnyugta oldal’ (RES 411)
E *обедёнкс марто чивалгома ёнкс* ’ebédoldallal napnyugta oldal’ (REV 619)
E *чивалгомань лембеёнкс* ’napnyugtai meleg oldal’ (SES 209)
E *naksado peľks* ’korhadt oldal’ (MdWb 1311, 1603)
E *юго-запад* (RES 411; REV 619), M *юго-запад* ’dél-nyugat’ (RMS 646) < or.

6 Szemantikai elemzés

Tóth Anikó Nikolett (2011, 2013) a balti finn nyelvek égtájmegnevezéseit a korábbi felosztásoknál részletesebb, kilenc csoportból álló szemantikai rendszerbe sorolta. Ezek a halmazok: 1) a Nap mint égitest megnevezése és az ehhez kapcsolódó mozgás leírásai; 2) Az égtájak napszakokkal való megnevezése; 3) évszakok; 4) fényviszonyok; 5) időjárási körülmények; 6) irányok; 7) pontosító jelzők használata, 8) térszínformák; 9) természet.

1) A Nap mint égitest megnevezése és az ehhez kapcsolódó mozgás leírásai, pl. finn *auringon/nousu,* karjalai *päivän/nousu,* vepsze *päiva/nouzem* ’napkelte’, fi. *nousema/puoli* ’felkelő oldal’, ka. *kesä//päivän/nousu* ’nyár-napkelte’ (K); fi. *auringon/lasku,* ka. *päivän/lasku,* ve. *päiva/laskem* ’naplemente’, fi. *päivän/lasku//puoli* ’naplemente-oldal’ (Ny); fi. *päivätön pohjoinen* ’naptalan észak’, észt *päeva pool* ’Nap oldal’ (É); fi. *korkeinpäivä* ’magas nap’, *keskipäivä* ’középnap’, lív *pääva südam puoľ* ’a nap mélyebb oldala’, *puolst pääva* ’félnap’ (D).

2) Az égtájak **napszakok**kal való megnevezése: fi. *koillis/puoli* ’hajnal oldal’, *aamu/päivä* ’reggeli nap’, é. *hommiku/maa* ’reggelföld’; lív *uomõg* ’reggel’ (K); fi. *murgina/päivä* ’reggeli nap’ (D); fi. *ilta/päivä* ’estnap’, é. *õhtu/maa* ’esti föld’, ka. *ilta/ranta* ’esti part’ (Ny). A balti finn nyelvekben a *louna(s)* szó ’dél (égtáj)’, ’dél (idő)’, ’délnyugat’ és ’ebéd’ jelentésekben figyelhető. Ld. még magy. *dél.*

3) Évszakok. Ezt a megnevezést az indokolja, hogy a Nap mozgása évszakonként nagymértékben eltérhet, mivel az égitest elliptikus pályán mozog, ezáltal a napkelte szélső irányai között több fokos eltérés is lehet. Példák: fi. *kevät//päivän/nousu* ’tavaszi napfelkelte’, ve. *talvelińe poľ* ’téli oldal’ (K); fi. *kesä//ilta/päivä* ’tavaszi napest’ (Ny); fi. *suvi/puoli* ’nyároldal’, *kesä/puoli* ’tavaszi oldal’; ka., ve. *suvi* ’nyár’ (D).

4) Fényviszonyok. Az északi irányt a finn a fény hiányával nevezi meg: *pimeä/puoli* ’sötét oldal’, *varjon/puoli* ’árnyék oldal’, *päivätön Lappi* ’naptalan Lappföld’.

5) Időjárási körülmények. Az égtájakat gyakran azonosítják időjárási viszonyokkal. Leggyakrabban az észak = hideg, dél = meleg jelentésekkel találkozhatunk. Pl. fi. *kylmä/sija* ’hideg hely’; *pakkasen/puoli* ’fagyos oldal’, *kuiva/perä* ’száraz vég’ (É); fi. *ilman/puoli* ’levegő oldal’, *sade/perä* ’esővég’ (K); fi. *lämmin/puoli* ’melegoldal’ (D).

6) Irányok. A deiktikus irányok, illetve a fent–lent, elöl–hátul, jobbra–balra stb. rendszerek gyakran képezik az égtájnevek alapját:[7] fi. *pohjoinen, pohjola;* é. *põhi, põhjak, põhjala, põhine* 'fenék, vminek az alja', é. *põhja/kaar* 'alsó égbolt', *põhja/pool*(*ne*) 'alsó oldal' (É); fi. *perälle* 'hátra' (K); fi. *etelä* 'elő', *keski/päivä* 'középnap', é. *edel* 'elő' (D).

7) Pontosító jelzők használata. Egy-egy név néha több égtájat (mellékégtájat) is jelölhetett, az egyértelmű iránymeghatározás miatt volt szükség bizonyos jelzők használatára, pl. fi. *suora pohjoinen* 'egyenes, közvetlen észak', *vanha/pohjoine* 'öreg (tkp. eredeti) É', *korkea/pohjoine* 'magas É', *keski/pohjoine* 'közép É', *perä/pohjoine* 'hátsó É' (É); é. *täis/ida* 'teljes kelet'(K); fi. *täysi/etelä* 'teljes dél', *pää/etelä* 'fő D', *emä/etelä* 'anya (igazi) D'; é. *täis/lõuna* 'teljes D' (D); fi. *täysi länsi* 'teljes nyugat' (Ny).

8) Térszínformák. A környezeti adottságok viszonyítópontként szolgálhattak az irányok meghatározásához. Ide tartoznak a domborzati jegyek, ill. a tenger (víz) és a szárazföld viszonya, vö. fi. *meri* 'tenger', *merinen* 'tengeri'; lív *moogõr* 'földív' (K); ve. *mägi* 'hegy' (D); é. *vesi/kaar* 'a víz íve', *mere/kaar* 'a tenger íve'; lív *vež/gõr* 'a víz íve' (Ny).

9) Természet. Általános jelenségként a szelet szokták meghatározónak tartani a természeti jelenségek körében. A balti finn nyelvekben mégis a madár, a madárvonulás vált meghatározóvá: fi. *lintu* 'madár', *linnun/nenä* 'madárcsőr' (É); fi. *lintujen suunta* 'madarak iránya', *lintu/etelä* 'madárdél', *linnun/lento* 'madárrepülés' (D).

A mordvin égtájneveket kissé meglepő módon mindössze három nagyobb szemantikai csoportba lehet besorolni. Ezt részben magyarázza földrajzi helyzetük: nincs tengerük, nincsenek hegyeik, nem laknak a „világ tetején", a nap mozgásában nem figyelhetők meg szélsőséges anomáliák. A csoportok a következők:

1) A nap mozgása: napkelte/napnyugta
– *чилисема* 'nap-előjövetel' *чилисема ён(кс)* 'nap-előjövetel irány'; *шинь стяма* 'a nap felkelése', *шинь стяма шире* 'a nap felkelése-oldal' = K
– *чивалгома, чимадима* 'napnyugta', *чивалгома ён(кс), чивалгома пелькс, шивалгома шире, шинь мадома шире* 'napnyugta oldal', *шивалгома васта* 'napnyugta hely' = Ny

2) Napszakok: éjfél, éjszaka/dél
– *пелеве ёнкс* 'éjféli oldal', *вень пелькс, вень сторона* 'éjszakai oldal = É
– *обед* 'ebéd; dél', *обед-ён(кс) обед-пель(кс), обед-шире* 'dél-oldal' = D
– *вень куткс* 'éjközép' = É, *шинь-кучка* 'nap közép = D'

5) Időjárási körülmények: hideg/meleg
– *якшамо-ён(кс), якшамо-пель(кс), якшама шире* 'hideg oldal', *кельме пель, кельме шире* 'hideg oldal' = É
– *лембе ён(кс), лембе пелькс, лямбе шире* 'meleg oldal', *pśi-peľks* 'ua.' = D

Végezetül van két érdekes megnevezés. Az egyik a *наксадо* (ld. *наксадо угол* 'korhadt sarok = K és ÉNy',[8] *наксадо пелькс* 'korhadt oldal = D'), ennek nem ismerjük a névadási motivációját. A másik az északi égtájat jelölő *вень обед,* ennek szó szerinti jelentése 'éjszaka

[7] A germán nyelvekben ennek a nyoma pl. az ang. *north* 'észak'; no. *nord* < ósk. *norðr* < ieur. **n•to- ~ n•tro-* 'balra/alatt' = kelethez képest balra-lent' (KLUGE 1967: 591).
[8] Más nyelvekben nem ritka, hogy egy kifejezés több irányra vonatkozik, ilyen például a lapp és a karjalai is.

+ dél', itt valószínűleg valamilyen kontamináció lépett fel (ezt az alakot csak Paasonen adatolta a moksa Urjumi faluból, amely ma már a Tatár Köztársaság területén fekszik).

A szemantikai oppozíciók a következőképpen szemléltethetők:

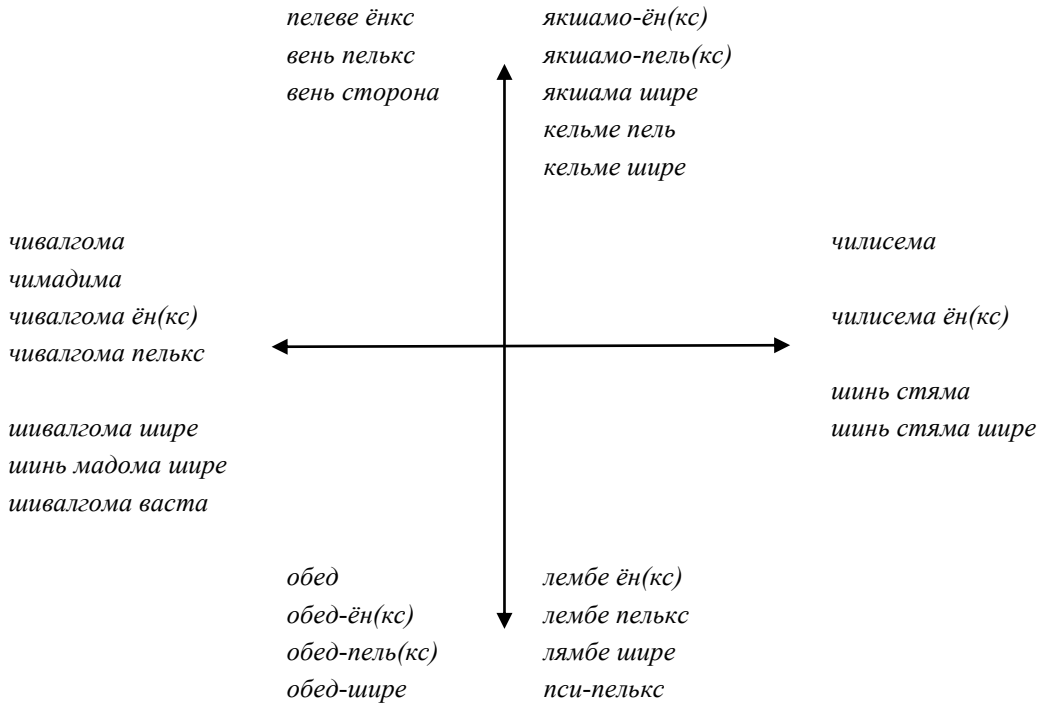

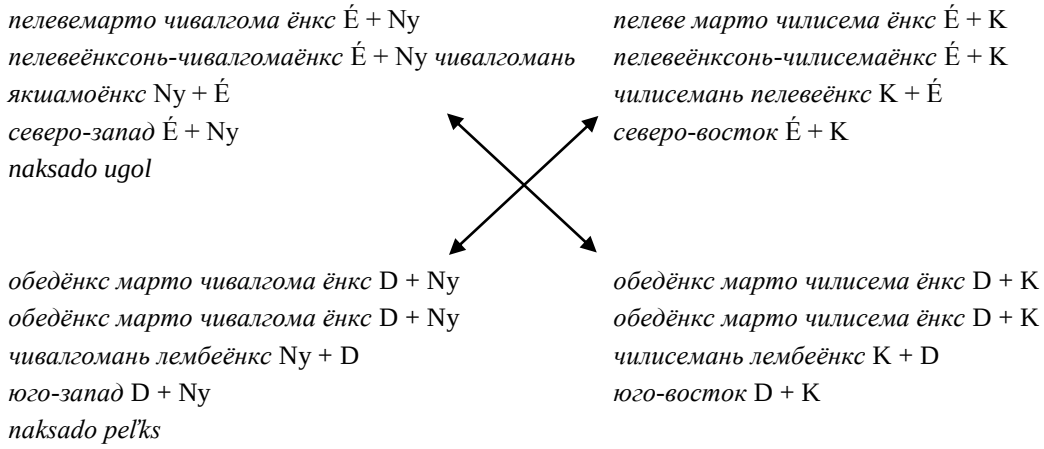

7 Szerkezeti vizsgálat

Mint már korábban említettük, a mordvin égtájnevek az orosz jövevényszavak kivételével összetettek. Az előbb bemutatott szemantikai csoportokba sorolt előtagok és többször ismétlődő, 'oldal' jelentésű utótagok viszonya a következőképpen ábrázolható:

	—	*ён(кс)*	*пель(кс)*	*шире*
якшамо ’hideg’		É	É	É
пелеве’éjfél’		É		
вень’éjszakai’			É	
кельме ’hideg’			É	É
лембе ’meleg’		D	D	D
обед ’ebéd; dél (idő)’	D	D	D	D
пелечи ’dél (idő)’		D		
пси ’meleg’			D	
чилисема ’napkelte’	K	K		
шинь стяма ’napkelte’				K
чивалгома ’napnyugta’	NY	NY	NY	NY
чимадима ’napnyugta’				NY

Mindezek alapján úgy tűnik, a mordvin égtájnevek nagy többsége a MELEG/HIDEG + OLDAL, ÉJSZAKA, ÉJFÉL / DÉL + OLDAL, NAPKELTE/NAPNYUGTA + OLDAL szerkezettel írható le.

Irodalom

Abramov, K.G. [Абрамов, К.Г.] (2002): *Валонь ёвтнема валкс*. Саранск: Мордовской книжной издательствась.

Antila, Saara (1952): *Ilmansuuntien nimityksistä suomen murteissa.* Helsinki. (Gradutyö.)

Beckman, Natanael (1938): Nordbornas väderstreck. *Fornvännen* 33, 252–255.

Beöthy, Erzsébet (1967): *Die Bezeichnungen für Himmelsrichtungen in den finnisch-ugrischen Sprachen.* Uralic and Altaic Series 84. Bloomington, The Hague: Indiana University Publications.

Brauner, Siegmund (1998): Directions/spatial orientations in African languages: further cases. In: Zima, Peter & Tax, Vladimir (ed.): *Language and location in space and time.* LINCOM studies in theoretical linguistics, 7, München. 27–35.

Brown, Cecil (1983): Where do Cardinal Direction Terms Come From? *Antropological Linguistics* 25(2), 121–161.

Damaszkin [Дамаскин] 1785: *Словарь языков разных народов в Нижегородской епархии обытающих, именно россиян, татар, чувашей, мордвы и черемис.* Nyomtatásban: А. П. Феоктистов: *Русско–мордовский словарь*. Москва: Наука,1971.

Dimmendaal, Gerrit & Rottland, Franz (1996): Projective space and spatial orientation in some Nilotic and Surmic languages. In: Zima, Peter (ed.): *Space and Direction in Languages.* Prague: Institute of Advanced Studies at Charles University and the Academy of Sciences of the Czech Republic, 66–78.

Einarsson, Stefán (1942): Terms of Direction in Modern Icelandic. *Scandinavian Studies, Illinois Studies in Language and Literature* (Presented to George F. Flom by Collegaues and Friends) 29, 37–48.

Einarsson, Stefán (1944): Terms of Direction in Old Icelandic. *The Journal of English and Germanic Philology* 43, 265–283.

Einarsson, Stefán (1952): Áttatáknanir í islenzku nú á dögum. *Skírnir* 126, 153–167.

Einarsson, Stefán (1953): Áttatáknanir í fornritum. *Skírnir* 127, 165–199.

Ekblom, Richard (1941): Väderstrecksuppfattningen i det forntida Danmark. *Fornvännen* 36, 279–294.

Ellegård, Alvar 1954–1955: De gamla nordbonas väderstrecksuppfattning. *Lychnos*, Uppsala. 1–20.

Ellegård, Alvar (1960): The Old Scandinavian System of Orientation. *Studia Neophilologica* 32, 241–248.

EMSz = Mészáros Edit & Sirmankina, Raisza (2003): *Erza-mordvin–magyar szótár.* 2., átdolgozott, bővített kiadás. Lexica Savariensia 6. Szombathely: Savaria University Press.

ENV = Мосин, М.В. & Егорова, А.С. (2002): *Эрзянь–немецень валкс. Ersä–deutsches Wörterbuch.* Саранск: Красный Октябрь.

Erdődi József & Zaicz Gábor (1974): *Erza-mordvin szójegyzék.* Budapest: ELTE BTK Finnugor jegyzetek XXI.

ERS = Бубрих, Д.В. & Коляденков, М.Н. & Цыганов, Х.Ф. (1949): *Эрзянско–русский словарь*. Москва: Государственное издательство иностранных и национальных словарей.

ERV = Серебренников, Б.А. & Бузакова, Р.Н. & Мосин, М.В. (1993): *Эрзянь–рузонь валкс. Эрзянско–русский словарь*. Москва: Русский язык, Дигора.

ESS = Niemi, Jaana & Mosin, Mihail (1995): *Ersäläis–suomalainen sanakirja. Эрзянь–финнэнь валкс.* Turku: Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 48.

Fortescue, Michael (1988a): Eskimo orientation systems. *Meddelelser om Grønland, Man & Society* 11. København: Commission for Scientific Research in Greenland.

Fortescue, Michael (1988b): *Language relations across Bering Strait: Reappraising the archaeological and linguistic evidence.* London & New York: Cassel.

Fortescue, Michael (2011): Orientation Systems of the North Pacific Rim. *Museum Tusculanum,* København.

Hamacher, Duane W., Fuller, Rober S. & Norris, Ray P. (2013): Orientations of linear stone arrangements in New South Wales. *Australian Archeology* 75, 46–54.

Haugen, Einar (1957): The Semantics of Iceland Orientation. *Word, Journal of the Linguistics Circle of New York* 13, 36–45.

Haviland, John B. (1993): Anchoring, iconicity, and orientation in Guugu Yimithirr pointing gestures. *Journal of Linguistic Anthropology* 3, 3–45.

Haviland, John B. (1998): Guugu Yimithirr Cardinal Directions. *Ethos* 26, 25–47.

Heine, Bernd (1997): *Cognitive Foundations of Grammar.* New York & Oxford: Oxford University Press, 35–65.

Huisman, J.A. (1954): Ekliptik und Nord/Südbezeichnung im Indogermanischen. *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen* 71, 97–108.

Jackendoff, Ray & Landau, Barbara (1993): “What” and “where” in spatial language and spatial cognition. *Behavioral and Brain Sciences* 16, 217–265.

Keresztes László (2011): *Bevezetés a mordvin nyelvészetbe.* Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó.

Sz. Kispál Magdolna (1944–1948): Világtájak nevei az ugor nyelvekben I. *Nyelvtudományi Közlemények* 52, 50–56.

Sz. Kispál Magdolna (1949): Világtájak nevei az ugor nyelvekben II. *Nyelvtudományi Közlemények* 52, 130–136.

Sz. Kispál Magdolna (1950): Világtájak nevei az ugor nyelvekben III. *Nyelvtudományi Közlemények* 52, 185–207.

Levelt, Willem J.M. (2003): Nézőpontválasztás és ellipszis a téri leírásokban. In: Lukács Ágnes, Király Ildikó, Racsmány Mihály & Pléh Csaba (szerk.): *A téri megismerés és a nyelv*. Budapest: Gondolat Kiadói Kör, 129–144.

Levinson, S.C. (1997): Language and cognition: The cognitive consequences of spatial description in Guugu Yimithirr. *Journal of Linguistic Anthropology* 7/1, 98–131.

Levinson, Stephen C. (1992): Language and Cognition: The Cognitive Consequences of Spatial Description in Guugu Yimithirr. *Working Paper* 13. Nijmegen, Netherlands: Cognitive Anthropology Research Group, Max Planck Institute for Psycholinguistics.

Marsa = Алямкин, Н.С., Ананьина, К.И., Арискин, Н.И., Липатов, С.И., Ломакина, Т.И., Келин, М.А., Келина, А.Н. & Поляков, О.Е. (2002): *Марса, башка, китькскя вельде*. Саранск: Красный Октябрь.

Maticsák Sándor (2006): Képző vagy utótag-e a mordvin *peľ*? *Folia Uralica Debreceniensia* 13, 41–54.

Maticsák Sándor (2012): A mordvin névszóképzők rendszere. *Nyelvtudományi Közlemények* 108, 95–138.

Maticsák, Sándor (2013): The first period of Mordvin lexicography: 17–18th century glossaries and dictionaries. *Lingustica Uralica* 49, 292–305.

Maticsák Sándor (2014): A mordvin lexikográfia évszázadai. In: Maticsák Sándor, Tóth Anikó Nikolett & Petteri Laihonen: *Rokon nyelveink szótárai. Fejezetek a finnugor lexikográfia történetéből.* Budapest: Tinta Könyvkiadó, 103–130.

MdChr = Paasonen, Heikki (1909): *Mordwinische chrestomathie mit glossar und grammatikalischem abriss.* Apuneuvoja suomalais-ugrilaisten kielten opintoja varten IV. Helsingfors: Suomalais-Ugrilainen Seura.

MdWb = *Heikki Paasonens Mordwinisches Wörterbuch.* Zusammengestellt von K. Heikkilä. Bearbeitet und herausgegeben von Martti Kahla. I. (A–J) 1990, II. (K–M) 1992, III. (N–Ŕ) 1994, IV. (S-Ž) 1996. Lexica Societatis Fenno-Ugricae XXIII. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

MESz = Mészáros Edit (szerk.), Motorkina Svetlana, Kazaeva Nina, Felföldi Ágnes & Širmankina Raisa (2008): *Magyar–erza-mordvin szótár. Венгрань–эрзянь валкс.* Szeged: Studia Uralo-Altaica. Supplementum 11.

Mész = Mészáros Edit (1998): *Erza-mordvin nyelvkönyv kezdőknek és középhaladóknak* (Marija Imajkina közreműködésével). Szeged: JATEPress.

Mietzner, Angelika & Pasch, Helma (2007): Expressions of Cardinal Directions in Nilotic and in Ubangian Languages. *SKASE Journal of Theoretical Linguistics.* (Vortrag gehalten auf der WOCAL 5, Addis Adeba.) 17–31.

Mietzner, Angelika & Rous, Susanne (2006): *Himmelsrichtungen in nilotischen und tschadischen Sprachen.* Beiträge zur 1. Kölner Afrikawissenschaftlichen Nachwuchstagung (KANT I).

MRS = Бубрих, Д.В., Потапкин, С.Г. & Имяреков, А.К. (1949): *Мокшанско–русский словарь.* Москва: Государственное издательство иностранных и национальных словарей.

MRV = Серебренников, Б.А., Феоктистов, А.П. & Поляков, О.Е. (1998): *Мокшень–рузонь валкс. Мокшанско–русский словарь.* Москва: Русский язык, Дигора.

MSS = Herrala, Eeva & Feoktistov, Aleksandr (1998): *Mokšalais–suomalainen sanakirja. Мокшень–финнонь валкс.* Turku Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 58.

RES = Коляденков, М.Н., Сульдин, Ф.В., Тарасов, Л.П. & Цыганов, Х.Ф. (1948): *Русско–эрзянский словарь.* Москва: Государственное издательство иностранных и национальных словарей.

Reuter, Otto Sigfrid (1934): *Germanische Himmelskunde. Untersuchungen zur Geschichte des Geistes.* München: J. F. Lehmanns Verlag.

REV = Борисова, О.Г., Живаева, М.Н., Казаева, Н.В., Кочеваткин, А.М., Мосин, М.В. (отв. ред.), Моторкина, С.Г. & Рябова, Г.В. (2012): *Русско–эрзянский словарь. Рузонь–эрзянь валкс.* Саранск: Красный Октябрь.

RMEV = Щанкина, В.И., Кочеваткин, А.М. & Мишина, С.А. (2011): *Русско–мокшанско–эрзянский словарь. Рузонь–мокшень–эрзянь валкс. Рузонь–мокшонь–эрзянь валкс.* Саранск: Поволжский центр культур финно-угорских народов.

RMS = Меркушкин, Г.Я., Потапкин, С.Г. & Имяреков, А.К. (1951): *Русско–мокшанский словарь.* Москва: Государственное издательство иностранных и национальных словарей.

SES = Alhoniemi, Alho, Agafonova, Nina & Mosin, Mihail (2000): *Suomalais–ersäläinen sanakirja. Финнэнь–эрзянь валкс.* Саранск: Красный Октябрь.

Sköld, Tryggve (1964): The Scandinavian *norđr* and the Lappish System of Orientation. *Studia Etnographica Upsaliensia* 21, 268–283.

Sköld, Tryggve (1965): Isländska väderstreck. Scripta Islandika. *Isländska sällskapets åsebok* 16, 3–61.

Tallqvist, Kunt (1928): Himmelgegend und Winde. *Studia Orientalia* 2, 105–185.

Toivonen, Yrjö Henrik (1954): Lapp. lulle. In: *Scandinavica et Fenno-Ugrica. Studier tillägnade Björn Collinder den 22 juli 1954.* Stockholm: Almqvist & Wiksell, 159–170.

Tóth Anikó Nikolett (2009): A lapp égtájnevek kialakulásának kérdéséhez. *Folia Uralica Debreceniensia* 16, 121–132.

Tóth Anikó Nikolett (2010): Földrajzi viszonyok és égtájmegnevezések a lappban. *Folia Uralica Debreceniensia* 17, 167–180.

Tóth Anikó Nikolett (2011): Az égtájmegnevezések szemantikai vizsgálata a finnben és az észtben. *Folia Uralica Debreceniensia* 18, 155–164.

Tóth Anikó Nikolett (2013): A karjalai égtájnevek. *Folia Uralica Debreceniensia* 20, 285–295.

Vejse = Агафонова, Н.А., Имайкина, М.Д., Мосин, М.В., Цыганкин, Д.В., Цыпкайкина, В.П. & Гаврилова, Т.Г. (2002): *Вейсе, башка, тешкс вельде*. Саранск: Красный Октябрь.

Wehrle, Hugo (1905): *Die deutschen Namen der Himmelsrichtungen und Winde.* Strassburg: [s.n.].

Weibull, Lauritz (1928): *De gamla norbornas väderstrecksbegrepp.* Scandia, Lund.

Dr. Maticsák Sándor
Debreceni Egyetem, Finnugor Nyelvtudományi Tanszék
H–4010 Debrecen Pf. 54
maticsak.sandor@arts.unideb.hu

Tóth Anikó Nikolett
Debreceni Egyetem, Finnugor Nyelvtudományi Tanszék
H–4010 Debrecen Pf. 54
anikonikolett@gmail.com